

Poznań 30 Sierpnia 2014

Prof. hab. Augustyn Bańka

Poznań

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Sylwii Olszewskiej

pt. Psychospołeczne uwarunkowania jakości życia i zadowolenia z pracy pracowników ochrony osób i mienia

przygotowanej pod kierunkiem

Prof. zw. dr hab. Teresy Rostowskiej

Problem uwarunkowań osobowościowych i społecznych poczucia jakości życia i zadowolenia z pracy pracowników ochrony osób i mienia jest bez wątpienia zagadnieniem o dużej doniosłości teoretycznej i praktycznej. Zagadnienie to od strony praktycznej ważne jest między innymi dlatego, że zawód popularnie określany mianem „ochroniarza” stał się trochę niespodziewanie jednym z najbardziej popularnych zawodów w Polsce. Z kolei zagadnienie to jest ciekawe i ważne od strony teoretycznej, bowiem zawiera się ono w ogólniejszej kwestii mechanizmów nawiązywania i podtrzymywania poczucia bezpieczeństwa w społeczeństwie, a z drugiej strony mechanizmów zapewniania poczucia bezpieczeństwa sobie i troski o własną świadomość.

Wszystkie nowoczesne społeczeństwa stoją więc w obliczu tego samego dylematu, jakim jest z jednej strony konieczność zapewnienia bezpieczeństwa ludziom w ich codziennym środowisku życia przez odpowiednie grupy zawodowe (wojsko, ochroniarze, milicjanci etc.), a z drugiej strony konieczność zachowania kontroli na tymi grupami, by ich działalność sama w sobie nie stanowiła dodatkowego zagrożenia. Gdy chodzi o reguły, jakimi kierują się społeczeństwa tworząc zawody ochraniające ich życie i mienie to są one

najczęściej natury praktycznej, racjonalnej. Chodzi w nich przede wszystkim o to, aby ci co chronią byli na tyle zadowoleni w swojej pracy i ze swojej pracy, aby całą energię i motywację działania kierowali na bezpieczeństwo swoich klientów, a nie na bezpieczeństwo własne i zachowania kontrproduktywne. Praca mgr Sylwii Olszewskiej na temat jakości życia i zadowolenia z pracy pracowników ochrony osób i mienia mieści się właśnie w nurcie wychodzącym naprzeciw wymienionym oczekiwaniom społecznym. Wielu ludzi żywi nadzieję i wierzy w to, że ci co ich bronią i chronią czują się na tyle usatysfakcjonowani ze swojej pracy, że można im ufać. W tym kontekście wybór tematu uważam za uzasadniony, a podjęcie badań empirycznych w wybranym obszarze za ważne i celowe.

Konstrukcja pracy

Recenzowana praca pt. *Psychospołeczne uwarunkowania jakości życia i zadowolenia z pracy pracowników ochrony osób i mienia* liczy ponad 263 strony i składa się z 8 rozdziałów, dyskusji wyników, oraz obszernej bibliografii. Trzy pierwsze rozdziały stanowią część teoretyczną, a reszta rozdziałów zawiera się w części empirycznej. Wstępne trzy rozdziały budują podstawę teoretyczną dla przeprowadzonych badań empirycznych i punkt odniesienia dla interpretacji uzyskanych wyników.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „Psychologiczny kontekst jakości życia” Autorka szeroko przedstawia problematykę jakości życia w perspektywie psychologicznej. Autorka omawia w nim subiektywne i obiektywne wymiary jakości życia, aspekty poznawcze i afektywne oraz kwestie zadowolenia w głównych obszarach życia, takich jak praca, rodzina i zdrowie. Prezentowane analizy są kompetentne i przeprowadzone z dobrą znajomością poruszanych zagadnień.

W rozdziale zatytułowanym „Rola osobowości i stresu zawodowego w kształtowaniu jakości życia” Autorka opisuje i wyjaśnia rolę osobowości oraz stresu w kształtowaniu jakości życia, przedstawiając owe dwie kwestie w dwóch podrozdziałach. W podrozdziale pierwszym zatytułowanym „Osobowościowe uwarunkowania jakości życia” omawia problem cech osobowości w relacji do jakości życia, co jest zgodne z tytułem i nie budzi żadnych zastrzeżeń. Natomiast w podrozdziale drugim zatytułowanym „Związki między płcią, stanowiskiem i osobowością a wymiarami jakości życia” omawia płć i uwarunkowania sytuacyjne związane ze stanowiskiem pracy jakby to były cechy osobowości takie same jak cechy Wielkiej Piątki. Pomijając to, że w tytule pojawia się skrót myślowy związany ze słowem „stanowisko”, który niestety jest używany w całej pracy, tak sformułowany tytuł

bardziej pasuje do części związanej z definicją problemu badawczego niż wprowadzającej części teoretycznej. Byłoby znacznie lepiej gdyby problem płci w relacji do poczucia jakości życia był omówiony w osobnym rozdziale jako odrębny czynnik podmiotowy. W podrozdziale 2.1. zatytułowanym „Poczucie stresu i radzenie sobie z nim a jakość życia” Autorka omawia uwarunkowania stresu, style radzenia sobie z nim oraz wpływ na jakość życia, udowadniając nim swoje dobre odczytanie i erudycyjne podejście. Ogólnie cały rozdział drugi oceniam pozytywnie. Mimo wspomnianych wcześniej mankamentów stanowi on dobre wprowadzenie teoretyczne do podjętego problemu psychologicznych uwarunkowań jakości życia pracowników ochrony osób i mienia.

Rozdział trzeci „Charakterystyka zawodu pracownika ochrony osób i mienia” został poświęcony charakterystyce zawodu, który Autorka analizuje w swoich badaniach empirycznych. Charakterystyka ta obejmuje szeroki wachlarz zagadnień, poczynając od perspektywy historycznej, poprzez perspektywę nomenklaturową, a skończywszy na perspektywie aktualnych plusów i minusów pracy i zatrudnienia w tym wciąż powiększającym się sektorze gospodarki. Jak z tego wynika charakterystyka zawodu jest dość wszechstronna, jednak zabrakło w niej trochę wątku interakcyjnego percepcji zawodu z perspektywy społecznej i z perspektywy wykonawców zawodu. Wydaje się, że wątek ten jest ważny dla rozumienia poczucia satysfakcji i jakości życia zawodowego, gdyż zawód ochroniarza jako profesja zaufania publicznego darzony jest wyjątkowo dużą ambiwalencją uczuć. Ludzie z jednej strony płacą firmom ochrony za swoje bezpieczeństwo, obdarzając je tym samym nominalnym zaufaniem, ale jednocześnie noszą w sobie obraz pewnej tajemniczej niepewności w stosunku do nich, w którym mieści się wiele mitów związanych z różnymi domniemywanymi powiązaniem reprezentowanymi w nich kadr z innymi ogólnie rzecz biorąc profesjonalnymi służbami bezpieczeństwa. Pracownicy zatrudniający się w branży ochroniarskiej napływają do tego zawodu różnymi ścieżkami rekrutacyjnymi i kierują się bardzo różnymi motywacjami. Dlatego też na zawodzie ciąży pewnego rodzaju stygma, którą I. Goffman określa mianem „piętna”. Dla wielu osób mogą tego typu presje stanowić dość znaczące obciążenie (zawodowe), odbijające się na ich poczuciu przywiązania do zawodu, zadowolenia z pracy i poczucia jakości życia.

Podsumowując część teoretyczną pragnę zaznaczyć, że wszystkie jej rozdziały są napisane erudycyjnie i wskazują na bardzo dobrą znajomość literatury. Ich istotną zaletą jest przedstawienie czytelnikom powiązań między uwarunkowaniami społecznymi i osobowościowymi funkcjonowania zawodowego pracowników ochrony osób i mienia.

Rozdziały w części empirycznej zawierają omówienie problemu i metodyki własnych badań oraz analizy uzyskanych wyników przeprowadzonych badań. Można zatem stwierdzić, że praca została skonstruowana logicznie i przejrzysto.

Podstawy teoretyczne pracy

W pierwszej części pracy Autorka prezentuje stanowiska teoretyczne istniejące w psychologii osobowości, stresu i jakości życia. Doktorantka koncentruje się na pokazaniu roli poczucia jakości życia i zadowolenia z pracy dla efektywności organizacyjnej takich firm, jak firmy zajmujące się ochroną osób i mienia, jak też rolę, jaką pełni w determinowaniu satysfakcji i jakości życia osobowość pracowników i ich płęć. Pokazanie przez Autorkę osobowościowych uwarunkowań satysfakcji z pracy i jakości życia oparte zostało na szerokim materiale dowodowym. W ten sposób powstało wnikliwe i spójne opracowanie teoretyczne, dobrze osadzone w literaturze.

Bibliografia obejmuje bardzo wiele pozycji (w tym wiele obcojęzycznych) świadczących o dużym odczytaniu Autorki. Źródła zostały dobrane trafnie i w pełni wykorzystane w tekście.

Sformułowanie problemu badawczego

W pracy Doktorantka formułuje przedmiot swoich badań jako analizę relacji i różnic między zmiennymi podmiotowymi (osobowościowymi), poczuciem stresu i stylami radzenia sobie ze stresem a jakością życia i zadowoleniem z pracy pracowników ochrony osób i mienia. W sformułowaniu problemu badawczego trochę za słabo zostało zaakcentowane zagadnienie uwarunkowań społecznych. Autorka ujmuje problem badawczy w perspektywie badań eksploracyjnych, poszukując predyktorów, mediatorów i moderatorów jakości życia osobistego i zawodowego ochroniarzy. Mimo eksploracyjnego charakteru zaplanowanych badań Doktorantka precyzyjnie formułuje problemy i pytania badawcze. Generalnie stawia w pracy dziewięć pytań badawczych oraz aż dwadzieścia trzy hipotezy badawcze, które choć nie są przez Nią pogrupowane, to jednak można dostrzec w nich kilka grup. Pierwsza grupa hipotez dotyczy zależności głównych między wyżej wymienionymi zmiennymi głównymi jako predyktorami. Druga grupa hipotez badawczych dotyczy związku cech osobowości oraz charakterystyk jakości życia i stylów radzenia sobie w układzie mediacyjnym. Wreszcie trzecia grupa hipotez dotyczy roli tego samego zbioru zmiennych w układzie moderacyjnym.

Jak z tego wynika, Doktorantka postanowiła przeanalizować postawiony przez siebie problem w układzie krzyżowym, co dało w efekcie tak dużą liczbę hipotez.

Sposób sformułowania pytań i hipotez oraz ich treść spełnia wymogi poprawności metodologicznej i wykracza poza intuicyjne oczywistości. Autorka dołożyła starań, aby każdą hipotezę uzasadnić teoretycznie, jak też zinterpretować uzyskane wyniki w odwołaniu się do tychże uzasadnień teoretycznych.

Ocena rozwiązania zagadnienia naukowego

Część badawcza pracy logicznie wynika z części teoretycznej. Podstawowe dla pracy pojęcia zostały zdefiniowane na poziomie teoretycznym adekwatnie do celu i przedmiotu badań (za podstawę teoretyczną jakości życia Doktorantka przyjęła Transakcyjny Model Jakości Życia Anny Zalewskiej), jak też adekwatnie zoperacjonalizowane (w postaci skal pomiaru). Autorka zdecydowała się na wykorzystanie oprócz ankiety własnej konstrukcji bogatego zestawu istniejących narzędzi (m.in. kwestionariusza NEO-FFI w adaptacji B. Zawadzkiego, J. Strelaua, P. Szczepaniaka i M. Śliwińskiej), Kwestionariusz Radzenia sobie w Sytuacjach Stresowych CISS N. Endlera i J. Parkera, Kwestionariusz Poczucia Stresu KPS M. Płopy i R. Makarowskiego, Arkusz Opisu Pracy O. Neubergera i Allerbecka (w polskiej adaptacji A. Zalwskiej) oraz Kwestionariusz Jakości Życia T. Rostowskiej i D. Urbaniak. Narzędzia te zostały dobrane trafnie z punktu widzenia badania, wyodrębnionych zmiennych teoretycznych, jak i zoperacjonalizowanych zmiennych empirycznych z zakresu jakości życia oraz zadowolenia z pracy.

Procedura i wyniki badań

W badaniach wzięło udział 260 osób, w tym 59 kobiet – pracowników szeregowych i wyższego szczebla. Nadreprezentacja mężczyzn odzwierciedla strukturę zatrudnienia w tym sektorze zawodowym i wydaje się, że proporcja przebadanych kobiet jest i tak większa niż ich rzeczywista proporcja w tym zawodzie. Badanymi byli pracownicy ochrony zatrudnieni w firmach ochroniarskich na terenie całej Polski. Badanie miało charakter korespondencyjny, co przy tak dużej liczbie dość obszernych metod nakazuje pewną wstrzemięźliwość co do rzetelności i wnikliwości udzielonych odpowiedzi i to mimo tego, że Doktorantka poddała nadesłane ankiety ostrej selekcji, eliminując znaczną część niekompletnie wypełnionych zestawów. Trochę niejasności wkrada się odnośnie do przynależności kobiet do grupy

wyższego szczebla. Z opisu na stronie 118 wynika, że wszystkie badane kobiety należą do grupy pracowników ochrony niższego szczebla. Czyżby w całej Polsce nie było kobiet w kadrze zarządzającej, a jeśli tak jest to czym można by było to wytłumaczyć?

Zdecydowanie najsilniejszą stroną recenzowanej rozprawy są analizy statystyczne. Analizy sporządzono wg najnowszych standardów APA (2012) przy użyciu pakietu SPSS i Amos, z wykorzystaniem zróżnicowanych technik, takich m.in. jak analizy regresji (liniowej i wielorakiej), analizy korelacyjne, jedno i dwuczynnikowe analizy wariancji i modelowanie równań strukturalnych. W przedstawianiu obliczeń oraz danych statystycznych Autorka wykazuje dużą biegłość metodologiczną, jak też staranność, obiektywizm oraz stosowny dystans w formułowaniu wniosków. Czytając rozdziały 6, 7 i 8, w których Doktorantka poddaje analizie zgromadzony materiał empiryczny, czuje się, że jest Ona Autorką w pełnym tego słowa znaczeniu przedstawianych obliczeń oraz testowanych modeli. Wszystko to dobrze świadczy to o Jej dojrzałości jako badacza. Szczególnie imponująco wyglądają analizy przeprowadzane w rozdziale siódmym i ósmym, w których przeprowadza bardzo udane i dobrze zaprezentowane w równaniach strukturalnych analizy ścieżkowe wpływu bezpośredniego mediacji i moderacji poczucia stresu, stylu radzenia sobie oraz jakości życia. Budowane przez autorkę modele zależności są klarowne, logiczne z dobrym uzasadnieniem teoretycznym oraz równie dobrą prezentacją graficzną i tabelaryczną, choć w tym ostatnim przypadku nie obywa się bez małych potknięć. Liczne są we wspomnianych rozdziałach tabele, jak np. tabela 67, które de facto tabelami nie są, gdyż zawierają tylko jeden wiersz, a w takim przypadku wystarcza przytoczenie zawartych w nich danych w tekście. Tak czy inaczej, w części empirycznej mamy do czynienia z imponującą liczbą obliczeń i to na dobrym poziomie. Ale tak duża liczba obliczeń prowokuje też pytanie, czy nie jest przekraczana jakaś niewidzialna granica, poza którą liczby i wskaźniki zaczynają pełnić rolę „samoobsługową”.

Uzyskane przez Autorkę wyniki choć nie są rewolucyjnie odkrywczymi wnoszą istotny wkład do póki co skromnej wiedzy psychologicznej na temat funkcjonowania pracowników w zawodzie pracownika ochrony osób i mienia. Ponieważ, jak już zostało wspomniane, zawód ten znajduje się w trendzie wzrostowym co do potencjału generowania nowych miejsc pracy, obserwowanie zachodzących w nich prawidłowości psychologicznych jest jak najbardziej uzasadnione. Sposób zrealizowania tej obserwacji zaprezentowany przez Sylwią Olszewską w Jej dysertacji uważam za udany zarówno z punktu widzenia potencjalnych korzyści praktycznych, jak i poznawczych.

Od strony formalnej rozprawa została zredagowana starannie i z dobrym wyczuciem proporcji. Praca jest komunikatywna, czyta się ją dobrze i z przyjemnością mimo bardzo dużej liczby danych statystycznych.

Wniosek

Recenzowana praca *Psychospołeczne uwarunkowania jakości życia i zadowolenia z pracy pracowników ochrony osób i mienia* jest od strony warsztatowej bardzo rzetelna i stanowi ważny przyczynek do zrozumienia osobowościowych uwarunkowań w funkcjonowaniu człowieka w środowisku zawodowym, którego główną rolą jest wytwarzanie rzadkiego dobra, jakim jest poczucie bezpieczeństwa. Odczytanie Doktorantki w literaturze przedmiotu jest bardzo dobre, a kompetencje metodologiczne wysokie. Wszystko to sprawia, że powstała udana praca, a jej Autorka wykazała się wiedzą profesjonalną z zakresu psychologii, starannością w doborze narzędzi badawczych, wnikliwością przeprowadzonych analiz statystycznych i umiejętnością interpretacji uzyskanych wyników.

Dlatego też stwierdzam jednoznacznie, że przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska pt. *Psychospołeczne uwarunkowania jakości życia i zadowolenia z pracy pracowników ochrony osób i mienia* w pełni odpowiada kryteriom określonym w art. 14 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.) i uzasadnia nadanie mgr Sylwii Olszewskiej stopnia doktora.

Prof. dr hab. Augustyn Bańka

